

*Research Activities
Изследователска дейност*

АВТЕНТИЧНИЯТ ФОЛКЛОР – ОСНОВА ЗА СИТУАЦИОННО ОБУЧЕНИЕ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ ЗА СТИМУЛИРАНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА СЪВРЕМЕННИЯ УЧИТЕЛ ПО МУЗИКА В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Пенка Марчева

*Педагогически колеж – Плевен
Великотърновски университет
„Св. св. Кирил и Методий“*

Резюме. В публикацията са разгледани възможностите на автентичния фолклор като основа за реализация на ситуационно обучение в началното училище. Идеята е да се представят пресечни точки между нематериално културно музикално наследство и педагогика.

Keywords: immaterial cultural musical heritage, pedagogy, situational education, o-experience.

Подготовката на съвременните учители е проблем, който отдавна стои на дневен ред пред обществото. Ключов фактор при неговото разглеждане е университетското образование. В условията на динамично променящи се потребности на съвременните деца изискванията към учителя стават все по-високи. Налице са редица субективни фактори, които, макар и косвено, влияят върху този процес. Един от тях е делегираният бюджет. В редица училища колеги преподават повече от една дисциплина. Пример за това са и началните учители. Голяма част от тях попълват хорариума си с часове от т.нар. „естетически цикъл“, тъй като професионалната характеристика на специалността „Начална училищна педагогика“ предполага подготовка и по тези образователни направления. Не беше отдавна времето, когато учебният предмет „Музика“ в НУ се преподаваше от учители със специалности „Музикална педагогика“ или „Начална училищна педагогика“ със специализация „Музика“. Специалистите по „Музика“ са ограничени най-

вече в прогимназиален и гимназиален етап на СОУ. За съжаление, по ред причини, известни на всички в днешно време, за да попълни седмичната си натовареност, началният учител е принуден да обучава и възпитава малките ученици включително и в часовете по музика, които изискват специфична музикалнопедагогическа подготовка. Уменията, които предполага тя, трудно могат да се изградят само в хорариума на университетското образование. Пред началния учител стои предизвикателството да търси варианти, които да компенсират, макар и отчасти, тези проблеми. Такива са интерактивните методи, ИКТ, съвременни подходи в преподаването, които в условията на обучението по изкуство придобиват своя специфика.

Цел и задачи на публикацията

Целта на публикацията е да се представят някои методически възможности, свързани със стимулиране на музикалнопедагогическата компетентност на съвременните начални учители, преподаващи музика, насочени към реализация на съвременен образователен процес.

Задачи, произтичащи от поставената цел:

1. Да се проучи същността на професионалната компетентност на учителя по музика.
2. Да се разкрият възможности, чрез които началните учители, преподаващи музика, биха могли да реализират адекватен на съвременните изисквания образователен процес.

Мотивация на публикацията

Ролята на художественото възпитание не подлежи на съмнение. По същество то се състои в „усвояване на социалната значимост на езика, на закономерностите на развитието, на нравствените, естетически и социологически аспекти на изкуствата“ (Здравчев, Паспаланов, 1985: 99). Като всяко изкуство, музиката чрез специфичния си комплекс от изразни средства (мелодия, хармония, метроритъм, тембър и др.) въздейства както върху емоционалното, така и върху интелектуалното израстване на малкия ученик. Колкото по-богат е духовният и емоционалният му опит, толкова по-задълбочено е възприемането и осмислянето на художествената творба, респективно музикалната. По тази причина преподаването на музика в българското училище се различава от преподаването на която и да е друга дисциплина. Постигането на специфичните образователни, развиващи и възпитателни цели в учебния процес по музика е в пряка зависимост от пълноценното възприемане и емоционално преживяване на музикалното съдържание.

Необходимостта от активни занимания с музика не подлежи на съмнение, защото „универсалният език на музиката обединява хората, развива въоб-

ражението, укрепва самочувствието, способностите за индивидуална изява, стимулира личностната комуникация“ (Гюров, 2003: 272).

Логичните въпроси, които следват, са свързани с нивото на подготовка на началните учители за реализация на адекватен на съвременните изисквания музикалнопедагогически процес, и факторите, които биха могли да подпомогнат развитието на музикално-професионалната им компетентност.

Теоретични аспекти на изследвания проблем

Понятието професионална компетентност присъства в съвременната педагогическа литература. От съществено значение за настоящата публикация е взаимодействието му с понятието професионален опит. Според Ю. Стрелков то включва „налични професионални знания, умения, добре формирани компетентности; действия, станали потребност, носещи успешност на определена дейност“ (Стрелков, 2001: 133). Неотменна част на професионалния опит според автора е „способността за анализ и самооценка“ (пак там). Натрупването на професионален опит е от съществено значение при изграждане на професионалната компетентност.

Професионалната компетентност на музиканта според Е. Сизова се определя от доминиращия вид на неговата дейност – слухова, аналитична, изпълнителска и педагогическа. От тук може да се направи изводът, че не всеки музикант е възможно да се реализира като педагог, тъй като музикалнообразователният процес предполага владенето на специфични педагогически умения.

Професионалната компетентност на учителя по музика се отличава с интегрална същност, в която си взаимодействат знания и умения, свързани с преподаването на музикално изкуство. Същността на тази компетентност се определя от професионалните роли на „учител“ и „музикант“. Подготовката на бъдещите начални учители е сравнително ограничена по отношение на изграждането и обучението им като музиканти, тъй като специалността предполага овладяване на педагогически умения, необходими за реализация на образователен процес по всяка от основните методически области, в това число и музика.

В отговор на поставените изисквания на пазара на труда, свързани с преподаването ѝ в началното училище от начален учител, акцентът трябва да се насочи към характерните за обучението в този етап подходи на обучение. Една от възможностите в тази насока е ситуационният подход. Обучението, поставено върху неговата основа, се изразява в придобиване на знания и изграждане на умения чрез преживяване. Възможностите на музикалното изкуство в тази насока за възпитание на децата на практика са ясни. Пред учителя остава предизвикателството да ги преоткрие и да създаде условия

за тяхното пълноценно използване. Отговор на въпроса „По какъв начин може да се получи това?“ ще бъде потърсен в следващата част на настоящата публикация.

Основополагаща роля в този процес е отредена на **музикалния фолклор**. Неговото присъствие в учебните програми както за детската градина, така и за общообразователното училище, е осезателно. Като цяло, българската музикалнообразователна система е поставена на основата на най-стойностните фолклорни традиции. Особено важен е подборът на музикалния материал, съобразен с възрастовите особености на децата.

Ролята на музикалната символика като средство за „пренасяне“ на културни кодове във времето и пространството е проблем, който отдавна стои на дневен ред (Марчева, 2009). Като музикален символ се разглежда музикалната интонация, която според Б. Асафиев се определя като тон или група тонове, организирани в звуковисочинно и метроритмично отношение, носители на определена информация, закрепена в общественото съзнание с определено значение (Асафиев, 1971).

Известно е, че още в най-древни времена културните ценности, закрепени в общественото съзнание чрез вярвания, ритуали, традиции, идеали, митове, са били използвани като важни средства за **възпитание и образование**. **Това твърдение е аргументирано с гледната точка на О. Ефремова:** „Съвременните възгледи за културата я разглеждат като „среда, формираща ценностно-смислови схеми на мисленето“, в тях (в тези възгледи) един от най-влиятелните е концепцията за символа... Културата – това е система от обществени значения, нагласи и ценности, а също и изразяващи и олицетворяващи ги определени символически форми... Символът е водещ атрибут на културата, акумулиращ опит, натрупан от човечеството в процеса на историческото му развитие“ (по Марчева, 2009).

Определянето на символа като продукт на човешката култура и като средство за натрупване и съхранение на човешки опит го превръща в интересна възможност за педагогическо въздействие. В този смисъл той се разглежда като начин за съхранение на културна идентичност и обогатяване на междукултурен диалог.

В педагогически аспект работата в тази насока може да се осъществи чрез формите на **ситуационното обучение** – обучението чрез преживяване. Това твърдение ще бъде аргументирано както по отношение на формата, така и по отношение на съдържанието на музикалнопедагогическото взаимодействие.

По отношение на формата като доказателствен материал ще бъде използван следният тезис: „Преживяването е организация на психическата дейност тук и сега, т.е. в конкретна среда. То е връзката на психическата дейност с реалността в нейното актуално отразяване. Обучението чрез пре-

живяване е обучение за конкретната реалност – такава, каквато е в отражението и от индивида.

Известно е, че хората са по-склонни да се доверяват на собствените си преживявания на определена ситуация, отколкото на мнението на другите. Самостоятелното преживяване предоставя на човек уникална възможност да натрупа познание по собствен път. Обучението чрез преживяване трансформира индивидуалното възприятие и го натрупва под формата на непосредствено познание. Поради това то е свързано както с определени знания, така и с анализ и оценка на случващото се в средата“ (Илиев, 2013: 411).

Като обобщение може да се подчертае, че ученето чрез преживяване е един от най-достъпните и преки пътища, свързващи възпитанието и културното наследство в съзнанието на съвременното дете. Една от формите, чрез които е възможно неговото реализиране, е учебната екскурзия. В педагогическата практика под екскурзия се разбира форма на обучение, при която учениците непосредствено изучават предметите и явленията в тяхната естествена среда. Най-често срещаните методи, с помощта на които се решават задачите на екскурзията, са наблюдение, обяснение и беседа. В съвременния педагогически процес това е изключително популярна извънкласна форма на обучение.

По отношение на съдържанието, в подкрепа на изказаната теза за използване на ситуационното обучение, от съществено значение е концептуалната идея за ролята на музикалния символ като средство за кодиране на културна информация. Като доказателство за това е гледната точка на В. Суханцева. Тя поставя конкретно въпроса и същевременно отговаря на него: „Какво се разбира под моделиране на действителността чрез средствата на музиката... В музиката протича сложна и уникална процедура на пресъздаване на универсалната същност на битието през призмата на социокултурния опит на символизация на чувствено и рационално опознаване на света... В този смисъл, в който самата култура се явява своеобразен посредник между човека и мирозданието, субектът получава адаптационни възможности, ключ, код, символически език за общуване с Универсума. Знаково-символичната сфера на музиката обезпечават творческия разум във възможността за свободно и независимо опериране в пространството и времето (звукоинтонация), които определят самата възможност по възникване и протичане на музиката“ (Суханцева, 2000).

Изводите, които биха могли да се направят, са:

1. Една от възможностите за реализация на ситуационно обучение пред началния учител, преподаващ музика, е разкриване на фолклорната музикална символика като ключ към корените на емоционалното и рационалното познание, носено през вековете от народната традиция.

2. По този начин малките ученици получават емоционална и достъпна възможност за докосване до фолклорните традиции на българския народ, представени в реален контакт с него.

В следващата част на публикацията ще бъдат разкрити някои от тези възможности, които биха могли да бъдат първите отправни точки във физическото и духовното пътуване на съвременното дете към културата и традициите на българския народ.

Практико-приложни аспекти на проучвания проблем

Практико-приложните аспекти на проучвания проблем са свързани с идеята да се проучат възможностите за общуване на децата с фолклорни музикални традиции, съхранени и признати за световно културно наследство в реална среда, чрез автентичен фолклор, чрез използване на ситуационно обучение. Такива са групата за автентичен фолклор „Бистришките баби“, Националният събор за народно творчество в Копривщица, родопският фолклор.

Подготовката на учителя е свързана с проучване на информацията за всяко едно от посочените фолклорни явления, която по подходящ начин да се представи на малките ученици преди срещата им с всяко едно от тях.

Групата за автентичен фолклор „Бистришките баби“ се състои от 9 жени – трето поколение певици, които са между 42 и 83 години. Техен равностоен съперник е групата на внучките им – между 20 и 25 години. Изпълненията на „Бистришките баби“ са прочути из целия свят и са включени в Списъка на шедеврите на световното нематериално културно наследство на ЮНЕСКО¹⁾.

Те са един от най-ярките образци на шопската фолклорна област, но стилът на пеене е характерен за село Бистрица. Пеят антифонно на две групи – едната група пее, а другата отпява. Според редица проучвания този начин на пеене е свързан с дълбоките фолклорни традиции на предхристиянската епоха. Слушайки техните изпълнения, ухото на музиканта открива специфичния за тази фолклорна област интервал секунда, а обикновеният слушател – необичайната „острота“, носена от него. Типичното за стила на пеене на „Бистришките баби“ е тригласната полифония.

Интересно е разпределението и ролята на всяка партия: „горният глас се нарича „окане“ и се изпълнява от по една жена от всяка група. Другите две жени „бучат право“, т.е. поддържат основния тон като втори глас, а останалите две жени в групите „бучат криво“ – изпълняват трети глас“²⁾.

Групата не осъвременява изпълненията си, не включва и нови песни. Пеят само старите, и то по същия начин, по който са се пели преди години. „Целта на това, което правим, е да съхраняваме. Само това, нищо друго“, казват те. Но запазените песни и ритуалите към тях са достатъчно много, за да бъдат бабите винаги интересни“ (пак там).

В своя репертоар „Бистришките баби“ имат над 300 песни. Повечето са трудни за изпълнение, изискващи специфична техника на пеене, определена като „тресене“.

Уникалните им изпълнения се превръщат обект на проучване в докторската дисертация на австрийския музиколог Gerald Florian Messner – „Интерференционна диафония в Бистрица“.

Националният събор на българското народно творчество „Копривщица“ се провежда от 1965 г. Посветен е на бележития писател и фолклорист, роден в града – Любен Каравелов. Съборът популяризира българския народен фолклор, като събира на едно място певчески и танцови ансамбли от цялата страна и има конкурсен характер. Провежда се на всеки пет години в местността Войводенец. Последното му издание е от 2010 година. Продължава традицията за запазване на автентичния фолклор. Особеност на събора е, че разграничава чистия фолклор от неговите обработки и адаптации. Строго изискване е изпълнителите да носят старинни, автентични местни облекла, а безвкусно накичени костюми се оказват инцидентни явления. Всички участващи трябва да представят програми, създадени върху автентичния фолклор от областта, от която идват³⁾.

Оркестърът от сто каба гайди е особено характерен за родопското село Гела. Добре е учителят за подчертае пред децата, че това е мястото, откъдето е излетяла родопската песен „Излел е Делю хайдутин“ с космическата сонда „Вояджър“ в изпълнение на Валя Балканска заедно с част от „Бранденбургски концерт“ на Бах, откъс от операта „Вълшебната флейта“ на Моцарт и други ярки земни музикални шедеври и звукови послания. Задължително условие за българските участници в надсвирването в село Гела е изпълненията да са на каба гайда. Посетителите на това събитие варират от 8000 до 13 000 хиляди на година.

Като заключение на настоящата публикация биха могли да се разгледат отговорите на въпроса, свързан с педагогическите възможности, предоставени от разгледаните музикални явления.

1. Изучаването на историческото минало минава през познание на фолклора, представляващ съществен дял от общата национална култура.

2. Общуването със световните музикални традиции започва с познание, уважение и оценяване на стойността и непреходността на националната фолклорна музика.

3. Отправна точка в процеса на формиране на професионалния опит на учителя, преподаващ музика, е автентичният фолклор, носещ информация за културните ценности, закрепени в общественото съзнание.

4. Разгледаните музикални явления предоставят реални възможности за ситуационно обучение, които началният учител, преподаващ музика, може да реализира, като по този начин се стимулира и развитието на музикалнопедагогическата му компетентност.

БЕЛЕЖКИ

1. <http://mc.government.bg/page.php?p=46&s=27&sp=32&t=33&z=35>)
2. Георгиева, С., (2005) „Бистришките баби“ със световно признание, 2005, <http://truden.com/modules.php?name=News&file=article&sid=379>
3. <http://bistrica-bg.com/about/100-2008-10-28-21-10-32>
3. http://www.sabori.bg/folk_fest_sub/view.html?oid=9139

ЛИТЕРАТУРА

- Асафиев, Б. (1971). *Музыкальная форма как процесс*, Ленинград.
- Гюров, Д., Колева, И. & колектив (2003). *Ръка за ръка – програмна система за подготвителна група в детската градина и в училище*. София, Просвета.
- Здравчев, Л., И. Паспаланов (1985). *Как се създават таланти*. София, Наука и изкуство.
- Илиев, Б. (2013). *Психология на ситуацията*, София, Авангард Прима, ISBN:978-619-160-086-1.
- Марчева, П. (2009). *Символът през погледа на педагога (практически аспекти)*, София, ISBN 978-954-323-539-1.
- Марчева, П. (2008). *Теоретични аспекти на нотното ограмотяване като проява на музикална интелигентност в условията на солфежна дейност*, София, ISBN 978-954-323-440-0.
- Сизова, Е. (2008). *Профессиональная компетентность специалиста-музыканта: структура, содержание, методы развития*, Москва.
- Стрелков, Ю. (2001). *Инженерная и профессиональная психология*, Москва, Академия.
- Суханцева, В.(2000). *Музыка как мир человека. (От идеи Вселенной – к философии музыки)*, Киев.

REFERENCES

- Asafiev, B. (1971). *Muzaykalynaya forma kak protsess*, Leningrad.
- Gyurov, D., Koleva, I.& kolektiv (2003). *Raka za raka – programna sistema za podgotvitelna grupa v detskata gradina i v uchilishte*. Sofiya, Prosveta.
- Zdravchev, L., I. Paspalanov (1985). *Kak se sazdavat talanti*. Sofiya, Nauka i izkustvo.
- Iliev, B. (2013). *Psihologiya na situatsiyata*, Sofiya, Avangard Prima, ISBN:978-619-160-086-1.
- Marcheva, P. (2009). *Simvolat prez pogleda na pedagoga (prakticheski aspekti)*, Sofiya, ISBN 978-954-323-539-1.
- Marcheva, P. (2008). *Teoretichni aspekti na notnoto ogramotyavane като*

proyava na muzikalna inteligentnost v usloviyata na solfezhna deynost, Sofiya, ISBN 978-954-323-440-0.

Sizova, E. (2008). *Professionalynaya kompetentnosty spetsialista-muzaykanta: struktura, sodержanie, metoday razvitiya*, Moskva.

Strelkov, Yu. (2001). *Inzhenernaya i professionalynaya psihologiya*, Moskva, Akademiya.

Suhantseva, V. (2000). *Muzayka kak mir cheloveka*. (Ot idei Vselennoy – k filosofii muzayki), Kiev.

AUTHENTIC FOLKLORE – A FOUNDATION FOR SITUATED LEARNING – CHALLENGE OR OPPORTUNITY FOR STIMULATION PROFESSIONAL COMPETENCY OF THE CONTEMPORARY MUSIC TEACHER IN ELEMENTARY SCHOOL

Abstract. The idea in the present publication is to look for the points of intersection of the immaterial cultural musical heritage and pedagogy. One of the kinds of situational education is displayed in acquiring knowledge and skills for co-experience. The opportunities, given by the immaterial cultural heritage, for educating children in this way, are practically boundless. A teacher meets the challenge to discover them and to set up conditions for their adequate use.

✉ **Dr. Penka Marcheva, Assoc. Prof.**

College of Pedagogy – Pleven

University of Veliko Turnovo

Pleven, Bulgaria

E-mail: penka_mar4eva@abv.bg